

Olvasótábori lélekipendítés

Forráskiadvány közeli múltunk könyvtár- és művelődéstörténetéről

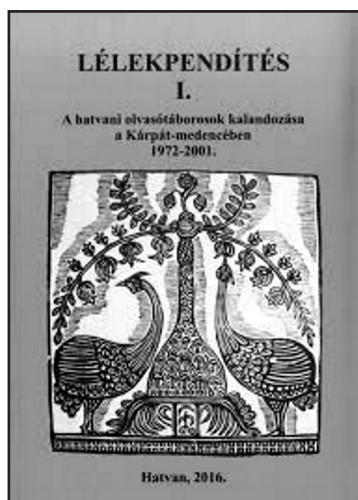
„Mint gyökerétől elvágott fa, úgy sorvad el az a nép is, amely nincs tisztában nemzeti történelmével, nemzeti kultúrájával, hisz nincs miből és nincs mire felépíteni jövőjét. Ezért bölcs az a nemzet, aki népe és saját írott, íratlan történelméből merítve, abból okulva építi jövőjét.”

Martin Buber

Előzmények

Tartsuk magunkat távol a következő néhány oldal értelmezése közben a legelső asszociációktól! Nem egy adott mű, szerző, netán egy könyvtár többé-kevésbé meghatározható elkötelezett olvasóinak, kedvelőinek, használóinak köréről esik szó az alábbi bekezdésekben. Sokkal inkább egy történelmi korszakhoz kötődő közművelődési, de azon belül hangsúlyosan a könyvtárakhoz kapcsolható, főként a gyerekeket, a fiatalokat megcélzó mozgalom egyik legjobb példájához kerülhetünk közelebb a csaknem 450 oldalas, A4-es méretű, tehát meglehetősen vastag, puhafedelű, fizikailag nem könnyen kezelhető mű képeinek nézegetése, böngésző lapozgatása, elmélyült olvasása közben.

Az első olvasótábor – a megszokott unalmas nyári napközi helyett – 1972 nyarán felső tagozatos diákoknak *Kocsis István* segítségével Felsőtárkányban szervezték „új üdülési-nevelési” módszert teremtve, főként fiatal írók *Mócsi Ferenc, Kovács István, Ratkó József, Szentmihályi Szabó Péter, Vasy Géza, Varga Csaba* kezdeményezése nyomán. A visszaemlékezésekből tudjuk, hogy az akkori „csalafinta” tárgyalásmód itt ugyancsak bevált. Ti. az Írószövetségben a helyi erők egyetértéséről, anyagi tá-

Lélekipendítés 1 : a hatvani olvasótáborosok kalandozása a Kárpát-medencében 1972–2001 / [szerk. Bacsa Tibor, Kocsis István, Kovács Gábor és Vass György] – Hatvan, 2016. – 448 p. ISBN 978-963-126885-4

mogatásáról beszéltek és fordítva. „*Ha az elvtársak ott fent Budapesten támogatják, akkor ez nekünk is kötelességünk. Különös tekintettel a szociálisan, anyagilag, intellektuálisan, fizikailag, érzelmileg hátrányos helyzetű családokból érkező, ám mégis motivált gyerekekre!*”

Az ifjabb olvasók kedvéért itt néhány pillanatra meg kell állítanunk az ismertető mondatokat, hogy a tisztánlátás esélyét valamelyest erősíthessük. 1972 nem egyszerűen az 1956-os „tragikus események” (sohasem ellenforradalom!) utáni évek egyike. Már 1968 is jól felismerhető szakaszhatár mind az európai, mind a hazai történelemben, közéletben. Elsőként az 1968. január 1-jén itthon bevezetett „új gazdaságirányítási mechanizmust” (a korábban kizárólagos tervutasításos gazdaságpolitika vegyítése, oldása a piacgazdaság bizonyos elemeivel), tehát egyértelmű liberalizálási tendencia megjelenését kell tudatosítanunk. Majd a párizsi, főként egyetemista fiatalság által vezetett súlyos utcai zavargások követő politikai „földrengésre” kell emlékeznünk. 1968. augusztus 20-án hajnalban pedig északi szomszédainknál „feldübörögnek a testvéri tankok”, a Varsói Szerződés tagállamainak hadseregei „elvtársi segítséget nyújtottak” a prágai és pozsonyi fejlemények azonnali „befagyasztásához”. Vagyis 1968-at követően a szocialista országokban is megindult egy itt és most nem részletezhető „erjedési”, változási folyamat, amelynek célja főként az 1956-hoz hasonló, újabb súlyos konfliktusok kipattanásának megelőzése volt.

E sorok írójának 1969. február elején jutott tudomására, hogy az OSZK KMK fiatal munkatársat keres az 1968. július 1-jén megalakult igénykutató csoportjába, ahol a jelölt a következő években, évtizedekben gyerekek, fiatalok körében végzendő lélektani, szociológiai vizsgálatok, felmérések, kutatások tervezését, szervezését, lebonyolítását, az eredmények értelmezését irányítaná. S ezzel a látszólag végtelenen szubjektív közbevetéssel indirekt módon egy belső társadalmi önmozgás létrejele is felhívhattuk a figyelmet. Az 1968 júliusában alakult kutatócsoport munkájának előkészítése, többek között *Ughy Jenő* (hosszú évekig málenkij robotos, majd recski rab, később könyvtáros) 1965-ös „*1000 falusi lakos és a könyv*” című kutatási jelentésével, valamint *Szelényi Iván* szociológus 1968. januári keltezésű, programadó dolgozatával ugyancsak szoros összefüggést mutat. Egyébként a korszakot jellemző feszültségek egyik megvilágító erejű példája éppen az olvasásszociológiai kutatások eredményei közül idézhető. A politikai deklarációk szerint hatalmas sikereket (sic!) értünk el az iskoláztatás, valamint a kulturális javak egyenlő elosztása terén, bár *Mándi Péter** 1965-ös országos felmérésének adatai szerint a háztartások harmadában egyetlen könyv sem volt, és a felnőtt lakosság 40%-a saját bevallása szerint évente egyetlen könyvet sem olvasott el. Tegyük valamit! A Magyar Írószövetség meghirdeti az *Olvasó népért mozgalmat!* *Fábián Zoltán* a szövetség akkori titkára az első években – mind személyesen, mind a Hazafias Népfront közvetítésével – valóban hathatós anyagi és szellemi segítséget nyújtott az olvasótábori mozgalom elindításához, első sikeres „ütközeteinek” megvívásához.

* MÁNDI Péter: Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon Budapest, KTK. 1965.

Olvasótáborok

Az előzmények, a háttér felvillantása után szólaljanak meg röviden a jelzett olvasótáborok kitervelői, szervezői, az elméletet a gyakorlattal ütköztető, egyeztető fáradhatatlan munkatársai.

Ratkó József: „*Olyan nevelési helyzetet kell teremtenem, amelyben a gyerek megéri és természetesen veszi, hogy egyenrangú és egyenjogú velem, a felnőttel.*”

Varga Csaba: „*Az olvasótábor nem futószalagon gyártható kulturális program, hanem olyan eredeti, megismételhetetlen nevelési helyzet, drámai esemény, amelynek saját koncepciója, atmoszférája, stílusa és sokrétű hatása van.*”

Kocsis István: „*Az olvasótáborok mindig a történelmi, irodalmi, zenei, művészettörténeti értékek mentén szerveződtek, és ezt látom ma is az egyetlen kiútnak. Az értékek átörökítésére kell törekednünk az óvodától az egyetemig. Az egész országnak egy nagy olvasótáborra lenne szüksége!*”

Kamarás István: „*A legfontosabb – és nemcsak ebben a táborban, hanem az összesben – a napi, legalább 3–4 órás kiscsoportos beszélgetés volt, amely élmények, értékek (kiemelten is a szabadság, alkotás, szeretet, szerelem), életcélok, konfliktusok, világképek, életmodellek körül forogtak.*”

Lukács László: „*Búvópatak voltunk a polgári, nemzeti értékeink megőrzése, átmentése érdekében. Magyarországon tízezrek táboros élményei váltak halhatatlanná mindazok által, akikkel – atyamesterként, költőként, íróként, csillagászként, képzőművészként, tanárként, könyvtárosként – olyan sorsfordító kérdésekről beszélhettünk őszintén, szemtől szemben a kallódó ifjúsággal, amire sem a családban, sem az iskolában, sem a kortársi közösségekben nem találtak, avagy nem kapták meg a választ.*”

Mérei Ferenc: „*Valószínűleg jó úton jártok. Amit műveltségi anyagban a tábor nyújtott, megfelel a kornak és a „műveltség = a függetlenség egyik lehetséges útja” elgondolásának, és nagyon megfelel az olvasótáborban részt vevő nemzedéknek.*”

No és voltak, léteznek további – a fentieket nem cáfoló, csupán kiegészítő – a kissé visszafogottabb, megengedőbb a jelentősen eltérő társadalmi háttérű fiatalok lehetőségeihez, igényeihez, belső feszültségeihez és felkészültségéhez rugalmasan igazodó megközelítések is. „*Az olvasótábor intellektuális és*

érzelmi élményekkel telített két hetes együttlét, amelyet leginkább 10–18 éves hátrányos helyzetű tanulók számára szerveznek az élet legfontosabb dolgairól, kérdéseiről töprengve, beszélgetve, olvasva, vitázva nyugtalan szellemű, fiatal értelmiségiek.”

A mozgalom hazai forrásvidékét a *Sík Sándor* és *Karácsony Sándor* által formált cserkészlet, a reformpedagógia szellemisége, a népfőiskolák, a KALOT, a KIE, valamint a Soli Deo Gloria Szövetség szárszói – különösen az 1942–43-as – táborainak hatásában, utóéletében is érdemes keresnünk. Bőven voltak követendő, aktualizálható példák. Végül néhány szám a mozgalom megerősödésének kezdeti lendületéről: 1972-ben egy, 1973-ban tíz, 1977-ben nyolcvannégy, majd az 1978–1984 közötti nyarakon évente átlagosan száz, százharminc tábor működéséről vannak adataink (i. m. 13–15. p.). A folyamatosan biztonságos pályázati forrás eltűnése, a Hazafias Népfront megszűnése másutt részletezendő küzdelmekre készítette a mélyen elkötelezett szervezőket. 1989. szeptember 3-án a Magyar Garabonciás Szövetség megalakulásával új szakasz kezdődött az olvasótáborok szervezésében, működtetésében, felügyeleti rendjében, valamint mozgásterének alakulásában is.

Mielőtt a valóban forrásértékű könyv központi magvához érnének, megkerülhetetlen kötelességünk egy bő hatvan oldalas esszé, párbeszéd, disputa jellegű fejezet létét (*Írások a magyar olvasótábori mozgalomról*) és legalább a megszólalók részleges névsorát megemlítenünk*: *Bánlaky Pál, Fábíán Zoltán, Kamarás István, Kericsmár Zsolt, Kocsis István, Lukács László, Magyar Istvánné, Varga Csaba.*

A hatvani középiskolás olvasótáborokról

A kötet csaknem felét, több mint 220 oldalt, egyetlen hatalmas naplófolyam tölti ki. Mikor, hol, milyen hazai tájakon és határon túli területeken jártak, melyek voltak a legfontosabb találkozások, témák, műalkotások, olvasmányok, viták, színpadi produkciók az adott év diákjai, csoport és táborvezetői számára? Az események szellemi atyja, kitervelője, szervezője, vezetője – számos segítőtjével, könyvtárosokkal és a csoportvezetőkkel – egy húrton pendülve vitathatatlanul és folyamatosan Kocsis István, az Ady Endre nevét viselő Hatvani Városi Könyvtár igazgatója volt. Következetessége révén évtizedeken át egy folyamatosan változó tartalmú, de szerkezetében ismétlődő

* A jóval méltányosabb tartalmi ismertetés azonban kitölténé a rendelkezésünkre álló oldalak összességét.

szokásrend szerint működtek. Minden évben megfogalmazódott egy központi téma, amelyet néhány nagyobb plenáris előadással, valamint naponkénti kiscsoportos beszélgetésekkel, vitákkal, eszmecsere-kkel tettek a maguk számára mind világosabbá.

1982. július 17–28. Hatvan – Felvidék

A hosszabb sorozatból most szinte véletlenszerűen vágjunk ki egy 1982-vel kezdődő rövidebb szakaszt! A tábori meghívót (hely, időpont, téma megjelölésével) már tavasszal megkapták a helybeli középiskolások és szakmunkástanulók, majd válaszaik nyomán rövidesen megérkezett a jelentkezőkhöz az éppen aktuális program gerincét hordozó, 44 oldalas szöveggyűjtemény (először 1982-ben), melynek szerzői között a jól ismert klasszikusok mellett *Szent-Györgyi Albert*, *Csoóri Sándor*, *Illyés Gyula*, valamint néhány népdal kottája és szövege is helyet kapott. A csoportvezetők névsora több éven át azonos maradt: *Chikán Bálint* művészettörténész, *Havas Judit* előadóművész, *Kulcsár Katalin* szerkesztő-műsorvezető, *Zombori Ottó* csillagász. Az Illyéstől származó „Ötágú síp” gondolat jegyében az előző év erdélyi kirándulása után ekkor a felvidéki magyarság emlékhelyeinek felkeresése, nevezetes személyiségeinek meglátogatása mellett döntöttek. S a fentiekkel egyenrangúan komoly feladatként vállalták *Németh László Mathiász panzió* című színművének betanulását, előadását Chikán Bálint vezetésével (106. p.). Ugyanezen tábor egyik fontos szereplője *Pánczél Anikó* több előadásban *Bartók* és *Kodály* életművének jelentőségét hozta közelebb a nem zenész, de általában érdeklődő hallgatósághoz. Losonc, Rimaszombat, Krasznahorka és Stósz után *Gál Sándor* vezetésével, verseinek részleges megismerése közben Kassán a méltán híres emlékhelyek sorát felkeresve Eperjesen, Késmárkon, Lőcsén keresztül – természetesen nem egyetlen nap alatt – Híbbére is eljutottak, kezükben koszorúval, hogy a katolikus templomban nyugvó, az „*Emberségről példát, vitézségről formát*” adó ifjú vitézek emlékét megéneklő *Balassi Bálint* sírja előtt fejet hajtván, lélekben találkozhassanak felejthetetlen költőnkkel. A konokul zárva tartott templomajtó máig sajnó emlék az akkori „*hosszú úton járók*” szívében. A koszorú a falon kívül, de a bent lévő emléktábla közelében „*felejtődött*”. Másnap a szülőhely, Zólyom hozott némi vigaszt, ráadásul sok más látnivaló mellett a nagyszombati egyetemalapítás éve (1635), valamint a barokk püspöki székesegyház pompája mindenkit lenyűgözött. Záróakkordként Po-

zsonyban *Dobos László* író gondoskodott a személyes találkozás megrendítően hiteles élményéről.

Két sűrű hét történéseinek összefoglalása, lezárása három sornyi kiragadott idézettel az aktuális évi szöveggyűjtemény egyik fontos szerzőjétől. (111. p.): „*A magyar az, aki bátran szembenéz a nép bajaival: a nemzet fejlődésének akadályáival. Aki a szabadságot ma is minden téren meg akarja valósítani. Aki a népnek műveltséget, egészséget, jólétet akar.*” (*Illyés Gyula: Ki a magyar? Bp., 1939.*).

1983. aug. 11–21. Hatvan – Alföld – Nagykunság – Hortobágy – Szatmár

A kiscsoportvezetők névsora alaposan megváltozott: *Arató Antal* könyvtárigazgató, *Kisterenyei Ervin* restaurátor, *Tóth Zsuzsanna* pedagógus, *Ördög Mária* karnagy, *Zombori Ottó* csillagász. Már a tavaszi levél komoly fizikai és szellemi megterhelést ígér a jelentkezőknek, hiszen az ország negyedét tervezik felfedezni, és közben fontos múltbeli emlékekkel, s a jelen szellemi kiválóságainak képviselőivel találkoznak. Jászberény városi könyvtárában előbb az egykori igazgató *Arató Antal*, majd egy lepkegyűjtő Tápíószentmártonban *Bozsik József* fogathajtó világbajnok, másnap pedig *Buda Ferenc* költő, szerkesztő volt a csoport vendéglátója, a bemutatkozó, a kecskeméti tanyavilág felfedezését vezető szellemi partnerei voltak mind a középiskolásoknak, mind a tábort szervező felnőtteknek. Délutánonként azért itt is rendületlenül zajlik a kiscsoportos munka: népdalok, irodalmi műsor, valamint a csillagász végtelen előadásának napi töredéke a végtelenről.

Karcagon a „Nagykunság fővárosában” *Bellon Tibor* múzeumigazgató többek között *Győrffy István* gondolatát idézi: „*Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkból mivel gyarapítottuk az európai művelődést*”. Néhány órával később *Győrfi Sándor* helybéli szobrászművész műtermében, majd még mindig a városban maradván *iff. Szabó Mihály* fazekasmester alkotásaival, az őket foglalkoztató témákkal, tervekkel ismerkedhettek a vándortábor résztvevői. Másnap Hortobágy, ahol a 82 ezer hektáros táj legilletékesebb „gazdája”, *Kovács Gábor* természetvédelmi felügyelő varázsolja el hallgatóságát a természet iránti szerelmének, tárgyi tudásának mélységével, gesztusainak (a pusztai fűvén cipőjét levéve, mezítlábasan vezette a rábizottakat), szavainak többrétegű tömörségével. (A Hortobágyi Természetvédelmi Terület jelentős mértékben „a hazánk-

ban ideiglenesen állomásozók” repülő alakzatának gyakorló terepeként, nekik köszönhetően lett önálló intézmény.) De jön még Debrecen *Görömbei András* irodalomtörténész kalauzolásával, a Tisza partján Gergelyugornya, majd Csaroda és Táros szépséges templomai, Vaja várkastélya. A szatmárcekei temető csónakos fejfáinak, valamint a fehér márvány Kölcsey emlékmű kontrasztját, együttes hangulati erejét pedig Vasy Géza irodalomtörténész előadása teszi jól megragadható, szavakba, gondolatfüzerekbe foglalható egészszé. Az éves szöveggyűjtemény utolsó három sora *Hankiss János* Miatyánk című verséből: „*Jöjjön el a mi emberi országunk, / a bennünk lévő indulatok, irigység és kegyetlenség nélkül. / Hogy a szívekben béke legyen.*” (119. p.)

1984. június 18–29. Nagykökényes – Órség

A tábor központi témája: „*A honfoglalás, a magyar államiság kialakulása, I. István király műve – mai magyarságtudatunk*” Kiscsoportvezetők: Arató Antal könyvtáros, Kisterenyey Ervin restaurátor, *Román Éva* könyvtáros, Zombori Ottó csillagász. Valódi összművészeti tábor, amely Ratkó József *Segítsd a királyt!* drámájának szereposztásával, első olvasópróbájával kezdődik, jurta építésével folytatódik, majd az István a király videójának megtekintése következik, hogy az este *Koltay Gábor* rendezővel szervezett beszélgetéssel záruljon. A következőkben hasonló erejű élménykötegek egymásutánja: *Rigó Béla* szerkesztő, *Cs. Varga István* irodalomtörténész, Kulcsár Katalin szerkesztő-riporter, *Montágh Imre* pedagógus, Zombori Ottó csillagász előadásai előtt, után népdalokat tanít *Román Éva*, és sportversenyek zajlanak. Miközben szó szerint folyamatosan születik a dráma, mert próbál az ifjúság, a szerző pedig átír, javít, betold, kihúzza. Alkot! Június 24-én este bemutató, hatalmas siker. Másnap Budapesten az Országház és a Magyar Nemzeti Múzeum megtekintése. Fehérvár és Veszprém alig felfogható gazdagsága után Pannonhalmán *Csóka Gáspár* perjel úr nyomatékossá teszi az apa, Géza nagyfejedelem előkészítő, István országlását megtervező tevékenységét, például az apátság 996-os megalapításával, Gizella, a majdani feleség kiválasztásával. Csúcsélmény első nyelvemlékünk (1055) megtekintése. Végezetül két nap az órségi látnivalók tengerének válogatott felkeresésére. Még három évtized múltán is felkavar az események felidézése, mert a „krónikás 11 lapja” után Ady Endre lázasan kavargó képei, vádjai, végtelenen feszített

kérdései – két teljes oldalon (131–132. p.) – Európa és a magyarság küzdelmes kapcsolatáról. (Ismeretlen Korvin kódex margójára.)

1985. augusztus 9–23. Nagykökényes – Körösfő – Kolozsvár

Téma: „*A XVII. századi magyar reformáció – Bethlen Gábor és Pázmány Péter*”.

Kiscsoportvezetők: Arató Antal könyvtáros, *Kovács Gábor* filozófiatörténész, *Ördög Mária* karnagy, *Román Éva* könyvtáros. Nagykökényes a táborozás ideális helyszíne volt hosszú éveken át. Hatvan város közelében igazi falu, működő általános iskolája az egykori Desseffy család kúriájában, vastag falakkal, hatalmas boltíves tornáccal és tágas, levegős, fás, árnyékot és szabad napfényt egyaránt kínáló kertrészekkel. Böven volt hely mozgásra, játékra, sportra, meg a csendesebb csoportmunka számára is. *Török László* igazgató úr mindenkor örömmel, érdeklődéssel fogadta a hozzá érkező, kérdező, hangoskodó táborlakókat. Aki csak egyszer találkozott vele, tehát mindannyian bizonyára tisztelettel, szeretettel őrizzük emlékét.

Az év produkciója *Sumonyi Papp Zoltán: Pázmány* című darabjának bemutatása volt, melynek próbái az első naptól kezdődtek. Közben *Kovács Gábor* és *Vekerdi László* a jelzett korszakot bemutató történelmi tárgyú előadásai, *Ördög Mária* karnagy és *Kátai Zoltán* énekmondó zenei beavatásként értelmezhető tanításainak átélői, részesei lehettek a diákok. Majd egy előre nem tervezett, kezdetben csupán hitvitának induló, mégis több órán, napokon átívelő módon, időnként váratlanul és megállíthatatlanul a verbálisból fizikai küzdelemmé alakult a „Luciferiánusok”, valamint az „Angyaliak” kaotikus összecsapása, ahol egyre kevésbé a felekezetek közötti különbségek (reformáció – ellenreformáció), de sokkal inkább maga a hit, a spiritualitás jogosultságának kérdései kerültek középpontba. Tanultunk-e bármit a történelemből? Racionális lény-e az ember? Ismerjük-e önmagunkat, alkalmasak vagyunk-e a magunk reformjára, újraalakítására, megtisztítására, bármiféle korrekciójára? Nagyvárad, Csucs, Körösfő, majd Sztána, s a híres Varjúvár. A meglepett *iff. Kós Károly* lassan oldódik a hivatlan vendégekkel szemben. Kolozsvárott a Szent Mihály templom oldalában találkozó *Kányádi Sándorral*, aki helybeliként mindent tud a városról, mesét idéz Mátyás király ottani kalandjáról, szülőházat, szobrot, székesegyházat, aztán a Farkas utca református – ugyancsak általa kezdett – templomot

mutatja, Szabók tornya, Takácsok bástyája, sok más után verset is mond, végül Házsongárd lesz a legcsendesebb pihenőhely. Itt nincs terünk a legméltóbb nevek sorolására, mert megbántanánk az akarva, akaratlan kimaradókat. Magyarvistán rezignált beszélgetés *Szallós Kiss Ferenc* nagytiszteletű úrral a temetések és keresztelők egyre szomorúbb arányairól. Az utolsó napon még Marosvásárhely, Torda, Nagyenyed, Torockó megszentelt helyei, és amerre szem ellát: mindenütt, házfalakon, országúton Ceaușescu fotók és dicsőítő feliratok. „*Vannak vidékek / ahol az ének/ kiment a szokásból / ha van is élet/ azt hihetnétek/ mindenki gyászol / pedig csak védett/ helyen az ének / valahol mélyen / szunnyad a lélek/ legjobban féltett/ gyöngye csücskében / vannak vidékek / ahol a népek / csöndben az ágak / jelekkel élnek / beszélni félnek / viharra várnak*” (Kányádi Sándor, 145. p.)

1986. augusztus 13–25. Nagykökényes – Vajdaság

Kiscsoportvezetők: Arató Antal könyvtáros, Chikán Bálint művészettörténész, Kovács Gábor filozófiatörténész, Ördög Mária karnagy, Román Éva könyvtáros.

A megérkezést követő órákban elkezdődik *Tamási Áron*: *Az énekes madár* című székely komédiájának szereposztása, a jókedvű próbák sorozata. Ezzel párhuzamosan a vajdasági kirándulás lelki, szellemi, intellektuális, érzelmi előkészítése. Énektanítás és közismert, nagyra becsült előadók fontos alapozást jelentő tényeket, összefüggéseket megvilágító mondatai. *Czine Mihály*, *Greza Ferenc*, Kovács Gábor, *Vekerdi László*, Chikán Bálint és feltehetően évtizedek múltán is felejthetetlen emlékű, találkozás, beszélgetés *Cseres Tiborral*, a *Hideg napok* szerzőjével a kisregényből készült, *Kovács András* rendezte film után. Szembenézés tetteinkkel, történelmünkkel, bűnvallás, de a viszonzást, nevezetesen az 1944-es megtorlást, a partizánok által végrehajtott rettenetes vérengzés megvallását, az áldozatok síremlékeinek védelmét, felállítását máig hiába várjuk.

Augusztus 19-én este elindul „a nagy székely népi játék” a kicsi Magdó, a vén legények és leányok, valamint Kömény Móra tündéri, fordulatos, szívderítő vetélkedése, szópárbaja, a dolgok elrendezése, hogy a végén mindünk számára tisztább, reménytelibb, igazabb, szebb legyen a világ néhány órára, napra, hétre, évtizedre.

Majd a régen várt, alaposan előkészített út Szabadka, Újvidék, Temerin, Eszék, Doroszló, Szentlászló,

Magyarkanizsa, Zenta, Ada, és emlékezetes beszélgetések mások mellett *Daróczi Zsuzsa*, *Bicskei István* színészházaspárral, *Fehér Ferenc* költővel, *Csorba Béla* költő, néprajzkutató tanárral, *Losonc Alpár* filozófussal. Végül egy „meglepő” közjáték: a hivatlan vendég *Kocsis Istvánt* a tábor vezetőjét meginvitálja a helyi milíciára, hozza magával a résztvevők útleveleit, és szokatlan kérdések tömegére kell válaszolnia. Ettől a gesztustól visszatekintve válik mindenki számára érthetővé, miért is maradt el az órára, percre a hónapokkal korábban megbeszélte találkozók döntő többsége. „...valakit a napok épp így felnégyeltek / valakiben épp így otthagynak a versek / valaki épp ilyen törzse-vesztett sámán / s önnön erét metszi pipacszín oltárán...” (Fehér Ferenc: Ráolvasó 157. p.)

1987. július 16–26. Nagykökényes – Alsóőr (Burgenland)

Kiscsoportvezetők: Arató Antal könyvtáros, Chikán Bálint művészettörténész, *Könnnyű Judit* szerkesztő, Román Éva könyvtáros. A tábor szinte minden órája intellektuális, valamint érzelmi felkészülést jelentett a nyugat (elszakított), végekre tervezett kiránduláshoz. *Varga Domokos* és *Vekerdi László* kiváló tudósok egymást kiegészítő előadásai, majd a következő beszélgetések középpontja az 1867-es kiegyezéstől gyakorlatilag a trianoni döntések utáni helyzetig tekintették át az eseményeket és azok következményeit. *Varga Domokos* összegző megjegyzését kell betűhíven idéznünk: „*Megszülettettük és eltemettük az Osztrák–Magyar Monarchiát a ma délelőtti eszmecserénken, de valójában nem a Monarchia miatt fáj a fejünk, még kevésbé a szívünk, hanem szegény magunkért, akiknek akkor mégiscsak jobb volt, de azóta hétszer és hatvanhétszer jaj!*” (161. p.)

Chikán Bálint Bécs műemlék épületeinek néhány példáját mutatta be, majd *Gereben Ferenc* már az ausztriai magyarság gondolkodásmódjáról, olvasási szokásairól villantott fel néhány adalékot.

A határ túloldalán *Galambos Iréneusz* vezetésével műemlékek, templomok, fogyatkozó magyarok, élethelyzetek – erős kontrasztok. Kismarton, Ruszt, Fraknó, Doborján, Alsóőrben a magyar nyelvű könyvek gyűjteménye, Felősőőr után Óriszigeten *Szépfa István* szavai: „*Itt van szükség az egyházra, mert a jólét a problémákat nem csökkenti, inkább fokozza azokat.*” Bécsben a kihagyhatatlan Burg és a felfoghatatlanul gazdag Művészettörténeti Múzeum, ahol Raffaello, Rubens, Breughel után

a nagyszentmiklósi kincs ugyancsak jól megközelíthető helyen szinte hívja a magyar tisztelgőket, hogy a meglepő „Altbulgarische Schätze” feliratot értelmezve ki-ki vérmérséklete szerint reagálhasson. Este Alsóór paplakában, majd temetőjében találkoznak a helybeli magyarok és a vendégek. Az évi szöveggyűjteményből versek hangzanak el, sötétedik, gyertyagyújtás, egymás kezét megfogva rendezett sorok indulnak, énekszó a régi magyar fejfák mellett megállva, az emlékezés, az összetartozás lélekemelő, torokszorító érzése mindenkit átölel. (164. p.)

1988. július 25–augusztus 5. Nagykönyves – Kárpátalja (akkor még Szovjetunió)

Kiscsoportvezetők: Kisterenyei Ervin, Kovács Gábor, Ördög Mária, Román Éva.

Itt már az első perctől 3 középpont, 3 jelentős feladat rögzül a résztvevők fejében: Az éves aktuális színmű a *Ratkó József* fordításában átdolgozott *Antigoné* előadása; a *Parlament a fűvön* című dokumentumfilm felvétele *Magyar József* rendezésében, és kárpátaljai kirándulás az akkori „Birodalom” magyarlakta végvidékére. Ennek megfelelően feszített kezdés. *Magyar József* korábbi dokumentumfilmjeiből többet (*Mi, büszke magyarok*, *A mi családunk*, *A mi iskolánk*) megnéznék, megvitatnak. Az *Antigoné* olvasópróbái, valamint az első naptól a tábor végéig a folyamatosan felmerülő aktuális közéleti kérdések: 1956 hőseinek újratemetése, többpárti parlament? Ellenpontként Ördög Mária Bartók és Kodály életművét méltatja, zenével illusztrálja, majd énekszóval élménnyé varázsolja. S az esti derű alapanyagát *Bacsó Péter Tanú* című filmje szolgáltatta. Többek között *Gróh Gáspár* értekezett az 1945 utáni magyar történelmi sorsfordulókról, ’56-ot sem megkerülve, Kovács Gábor „*A szocializmus: az utópiától a valóságig*” című témát vázolta sok hazai példával, Kulcsár Katalin pedig „*A mai magyar irodalom gyökerei*” gondolkörrel készítette fel a „majdani parlamenti képviselőket”, s hogy a szálak a legjobb értelemben összefuthassanak „*Szárszó 1943!*” *Kodolányi János*, *Németh László*, *Erdei Ferenc*, *Veres Péter* egymással ütköző szavait, gondolatait idézte *Vekerdi László*. (Ezeket jelentős részben az előre megkapott szöveggyűjtemények is tartalmazták.)

1988. július 29-én összeült a „frissen választott Országgyűlés” a Dessewffy kúria fűvén, hogy heves vitákban követelhesse – az elvtárs és az úr megszólítást gyakran keverve – az oktatás és az egészség-

ügy finansziális gondjainak megoldását, a gondolat és szólás szabadságát, a többpártrendszer törvényessé tételét. A fentiek után másnap a korabeli Kossuth rádió *Kerekes András* nevű riporterének „*Éretlen még a magyar nép a demokráciára*” mondata nyomán olyan heves felzúdulás keletkezett, melynek eredményeként az előadó a tervezettnél jóval korábban távozott. Az utolsó nap este osztatlan sikerű *Antigoné* előadás, nehezen megnyugvó kedélyek, reggel a tervezettnél jóval későbbi indulás, némi szorongással a „Birodalom” határai felé. Némelyekben akaratlanul feltolulnak a *Dinnyés Jóskától* hallott, énekelte szavak „*Mindkét hazából kiárvulva, / csak hitünkben töretlenül,*” (*Vári Fábrián László: Útban Törökország felé*). Beregszász, Verecke, az újjáépítés alatt álló Munkács várát a hivatalos vezető ellenére egy magyarul is tudó éjjeliőrnek köszönhetően láthatja a mindenre kíváncsi ifjúság. (*Munkácsy Mihály* emléktábla csak cirill betűkkel!) Ungváron nagy beszélgetés *Balla D. Károly*val, *Dupka Györggyel*, végül *Nyevicke* várában szép számú közönség előtt az *Antigoné* külföldi bemutatója. A korábbiaktól eltérően internetes hivatkozással zárjuk a kirándulást. Ilyen énekelhető versek is születtek ezen a vidéken, a „Birodalmon” belül az 1980-as években. (<https://www.youtube.com/watch?v=ZDg7VujDsk>)

Összegzés

Az aprólékos, „tömörített”, tárgyyszerű, hiteles bemutatást kényszerűen félbehagyva, befejezve már csupán néhány kiegészítő megjegyzésre marad lehetőségünk. A legfontosabb annak tudatosítása, hogy a maradandó, mélyebb lelki történések a kiscsoportos beszélgetések sorozatában zajlanak. Az előadások folytatásaként a párbeszéd, a disputa, a visszakerdezés, az új értelmezés megfogalmazása, a hallgatás és a napok múltán is újra felvehető szálak, utalások hálóját. Rendre itt születik, itt válik érzékelhetővé, amit *Fábrián Zoltán* nyomán azóta is gyakran „lélekpendítésként” emlegetünk. Egy mondat nekem szólt, mert szíven talált, egy összefüggés, a megértés dermedt csendje, a felcsattanó nevetés boldog pillanata, egy költői kép, egy dallamhoz köthető sor, netán egy teljes versszak, egy történet, egyetlen feszülten figyelő vagy felfénylő, gyönyörködő arc, egy váratlanul nekünk szegzett kérdés, valami csaknem misztikus „együttes élmény”, például az alsóóri temetőben a régi fejfák mellett megálló felhangzó éneke, *Hibben* a közeledő csoport láttán a „bezáruló” templomajtó, *Fehér Ferenc* doroszlói kertje, *Török László* igazgató

úr „régészeti leleteinek” értelmezést kereső kézbevétele, Magyarvistan a templomból kilépő kalotaszegi pompás viseletben egymás karjába kapaszkodó lányok, asszonyok csapatának lélegzetelállító látványa, Kolozsvárott Kányádi nekünk mondja: *Vannak vidékek legbelül...*

Talán nem szükséges külön érvelnünk, miért is ezeket az éveket idéztük fel. Úton voltunk, de a végét nem láhattuk. A következő tábor az 1956-os helytállásuk miatt 1958. június 16-án meggyilkoltak 1989-es újrateremtése után már jóval nagyobb szellemi mozgástérben működhetett. 1990-ben pedig nem volt olvasótábor, mert a Városi Könyvtár az üresen hagyott, a főtéren álló MSZMP székházba költözött a Városi Tanács 1989. decemberi döntése nyomán. Kell ennél méltóbb elismerés egy könyvtár igazgatójának és minden munkatársának?

Mennyi mindenről nem beszéltünk! A felső tagozatosok táborairól, *Sütő András*ról, a táborba három alkalommal is kilátogató *Faludy György*ről, a Kézdivásárhelyen, a Kommandón rendezett hasonló, de mégis egészen más hangulatú találkozásokról. Külön hosszú oldalakat kellene, kellett volna megtöltenünk az olvasótáborok hatását mérlegelő valtozásokkal (357–414. p.), a szervezést segítő hátrországban fáradozók, főként könyvtárosok csapatának bemutatásával (436. p.), valamint az immár negyedik évtizede működő táborok „végleg szabadságra ment” egykori hűséges, tevékeny barátaira emlékező bevezetésekkel (415–434. p.).

A recenzens nem titkolhatja hiányérzeteit, de nem sorolja. Marad a kesernyészájíz: egy baráti lektorálással tévedések, betűhibák sorát lehetett volna időben javítani. A könyvkészítés egyik alapszabálya az idegen szem szükségessége! Továbbá nem titkolható, de itt és most nem hivatkozható – ez nem az önreklám helye – a táborok egy részében előadóként, hallgatóként magam ugyancsak jelen voltam. Vagyis a leírt mondatok, állásfoglalások, értékítéletek nem egyszerűen az előttem fekvő könyvből, hanem jelentős részben személyes élményeimből származnak. Mindent összevetve a Kocsis István szellemi vezetése nyomán összeállt eseménytörténet könyv alakú összefoglalása első rendben *Bacsa Tibor* évekig tartó, megbízható, rendületlen alázatos író és szerkesztő

munkájának köszönhető. Kovács Gábor filozófiatörténész, valamint minden csoportvezetőként megnevezett kolléga ugyancsak társszerzője ennek a vaskos kötetnek s akkor még a kiváló, méltán országos híré előadók névsorát nem is említtem.

Véleményem szerint a 20. század utolsó harmadának művelődés és könyvtártörténetének hiteles megírásához erre a kötetre szükség lesz. Megkerülhetetlen forrásmű! Tehát mind a pedagógus, mind a könyvtárosképzés intézményeiben *beszerzendő*, valamint a megyei, a városi, továbbá az iskolai könyvtárak polcairól sem hiányozhat, mert kötelező/ajánlott olvasmány!

Zárásként nagy kérdőjel, hogyan tovább? A jövőben nem lesz szükségünk ilyen és hasonló a könyvtárak kapuit a lehető legszélesebbre nyitó gesztusokra, kiköltözésekre, kirándulásokra, olvasótoborzó akciókra? Megtervezhető-e a köznevelés rendszerének 12 hónapos folyamatos működése, különös tekintettel a kevésbé iskolázott családok gyerekeinek versenyképességétételére? Az otthonról hozott szűkebb kulturális tőke meggazdagításának van-e jobb eszköze, mint az éppen erre a célra megszervezett közkönyvtárak összessége? Ki és mi akadályozza, hogy a jelentős mértékben megváltozott társadalmi, politikai feltételek mellett az eddigieknél is hatékonyabb szövetségek köttessenek – a fentiekben jelzett célok érdekében – az iskolák, a könyvtárak, a diákok, valamint a szülők társadalmi között? Országunk versenyképessége jelentős mértékben ezen rétegek gyerekeinek sorsától függ. Az előttünk álló években milyen ütemben tudjuk csökkenteni a korai iskolaelhagyók, illetve a szakképzésbe még bekerülőket, de onnan az írás és olvasás rendkívül alacsony szintje miatt lemorzsolódók létszámát, arányát?

Nagy Attila

A könyv megrendelhető a KELLO Könyvtárellátó Nonprofit Kft-től, illetve megvásárolható a KELLO Könyváruházában (1054 Budapest, Honvéd u. 5), az OSZK könyvesboltjában, valamint a hatvani Ady Endre könyvtárban (3000 Hatvan, Radnóti tér 2).